

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

До 45-річчя заснування
кафедри української мови РДГУ

Актуальні проблеми сучасної філології

МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць
Випуск XVI

*Наукові записки
Рівненського державного
гуманітарного університету*

Рівне—2008

ББК 81   Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Збірник наукових праць Рівненського
А 43   державного гуманітарного університету.
4   Вип. 16. – Рівне: РДГУ, 2008. – 174 с.
УДК
811.161.2

Ювілейний збірник, присвячений 45-річчю заснування кафедри української мови РДГУ, містить статті з актуальних проблем мовознавства, граматики, словотвору, лексикології, термінознавства, лінгвістики тексту, мовної освіти.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів-філологів.

Головний редактор   Редакційна колегія:
Шульжук Каленик Федорович,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови
Рівненського державного гуманітарного університету,
Дійсний член Академії наук вищої школи України

- Члени редакційної колегії:
1. **Вихованець І.Р.**, член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту української мови НАН України (м. Київ).
  2. **Гуйванюк Н.В.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української сучасної мови Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича.
  3. **Загнітко А.П.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Донецького національного університету.
  4. **Іваницька Н.Л.**, доктор філологічних наук, професор кафедри методики лінгвістичних дисциплін Інституту філології і журналістики Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського.
  5. **Кірілкова Н.В.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
  6. **Кузьмич О.О.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
  7. **Мандрик Н.В.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри методики викладання та культури української літератури Рівненського державного гуманітарного університету.
  8. **Степанова О.І.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
  9. **Тищенко О.В.**, доктор філологічних наук, професор, проректор з наукової роботи Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.
  10. **Шкарбан Т.М.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
  11. **Шульжук Н.В.**, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри методики викладання та культури української мови Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядник: Степанова О.І.

Друкується за рішенням вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 10 від 29 травня 2008 р.)

За точність і грамотність публікацій відповідають автори. Рукописи не рецензуються і не повертаються.
Адреса редакції: 33000, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12. Рівненський державний гуманітарний університет.
(вул. Остафова, 31; кафедра української мови)

ISBN 966-72-81-04-9

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2008.

переносного і термінологічного ЛСВ: „1. Оточення, облога міста, країни, армії ворожими військами з метою паралізувати їхню діяльність. 2. *перен.* Система заходів, спрямованих на політичну або економічну ізоляцію країни з метою здійснення політичного або економічного тиску на неї. 3. *мед.* Припинення, виключення функцій однієї з систем організму або якогось його органа” [СУМ, I, 220].

Отже, особливість процесу зміни стилістичного статусу терміноодиниць полягає не лише в переході термінів до загальноновживаного лексичного фонду (стилістичній транспозиції), але й у стрімкому розгалуженні їх семантичної структури. В діяхронному ракурсі на основі порівняння тлумачень СТ у кількох лексикографічних працях української мови (СУМі, ВТСі-2004) виокремлено п'ять типів ускладнення семантичної структури стилістично переорієнтованих термінів. Кодифікаційні праці маніфестують результати переходу слів до загальнономовного вжитку, а темпоральні проміжки між лексикографічними виданнями репрезентують орієнтовний час протікання досліджуваного процесу. Загалом проблема розвитку семантичної структури стилістично транспонованих терміноодиниць є досить складною та потребує подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Муромцеві О. Розвиток лексики української

літературної мови. – Харків, 1985. – 152 с.

2. Нікітіна Ф. Семантичні і словотворчі проблеми сучасної термінології: Навчальний посібник. – Київ, 1978. – 30 с.

3. Панько Т., Кочан І., Мацюк Г. Українське термінознавство. – Львів, 1994. – 241 с.

4. Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. – Тернопіль, 2002. – 352 с.

5. Ферм Л. Особенности развития русской лексики в новейший период (на материале газет). – Uppsala, 1994. – 236 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ВТС-2004 – Великий тлумачний словник сучасної української мови / Гол. ред. В. Бусел – К.: Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2004. – 1440 с.

РУС-48 – Російсько-український словник / Гол. ред. М. Калинович. – К.: Видавництво АН УРСР, 1955 видання Словника 1948 року, випр. і доп.). – 804 с.

РУС-79 – Російсько-український словник / Уклад.: Д. Ганич, І. Олійник. – К.: Радянська школа, 1979. – 1012 с.

РУС-68 – Російсько-український словник. – Т. 1 – 3. – К.: Видавництво АН УРСР, 1968.

СУМ – Словник української мови / І.К. Білодід (гол. ред.) та ін. – Т. 1 – 11. – К.: Наук. думка, 1970–1980.

SUMMARY

The article deals with the changes of lexical units semantic structure in the process of stylistic transposition which are analyzed on the material of Ukrainian language dictionaries of the XX–XXI centuries. The author selects the degrees of neutral vocabulary meaning system complication.

Key words: stylistic transposition; stylistic transposed lexical unit; semantic structure of the word; figurative meaning; micromeaning.

УДК 81–115:81'373.46

Ольга ПАВЛОВА

МУЗИЧНА ТЕРМІНОСИСТЕМА ЯК ОБ'ЄКТ ЗІСТАВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті висвітлюються питання формування музичної термінології в англійській, російській, французькій, українській мовах.

Ключові слова: музична термінологія, терміносистема, терміни міжсистемного характеру.

Музична термінологія – один з особливих, цікавих за складом, значних за обсягом шарів термінологічної

лексики мов європейського ареалу. Музична термінологія має як властивості, що поєднують її з

загальнолітературною лексикою і з термінологічною лексикою інших галузей знання, так і свої специфічні особливості, що зумовлюють її яскравий інтернаціональний характер. Музична термінологія – це „терміносистема, ядро якої становлять музичні терміни, тобто слова та словосполучення, які співвідносяться з музичними поняттями, мають наукові визначення і вступають у системні відношення з іншими подібними одиницями мови, створюючи разом з ними особливу систему – термінологію” [1: 2].

Музична термінологія різних європейських мов неодноразово була об'єктом лінгвістичних досліджень з огляду на своє значення в комунікативному, культурному й історичному відношеннях. Значення музичної термінології для європейських мов зумовлене, на наш погляд, важливістю функцій музики в сучасному суспільстві, до головних з яких належать функції художнього відображення дійсності, естетического виховання, пізнавальна і розважальна.

Тому цілком обґрунтованим і закономірним видається інтерес вчених-лінгвістів до музичної термінології. Термінологію музичного мистецтва всебічно вивчали українські та російські вчені: Л.Д. Джапарідзе, С.І. Завражнова, Ю.А. Завгороднев, С.І. Лубенська – на матеріалі англійської мови; Е.В. Аркадьєва, І.Н. Воробйова, Ж.А. Назарова, І.М. Саєвич – російської мови; З. Булик, С. Булик-Верхола, О. Горбач, М. Шекера, В. Ярмач, Н. Сологуб – української мови.

Метою нашої наукової роботи є зіставне дослідження спільних загальних лінгвістичних характеристик музичної терміносистеми на матеріалі англійської, французької, російської й української національних мов. Матеріалом дослідження служать 5248 термінів, тобто по 1312 термінів кожної з досліджуваних мов, що позначають тотожні поняття в галузі музики і відібрані із сфери фіксації [2; 3].

Проведене дослідження і спостереження над мовним матеріалом показали наявність певних спільних рис музичної терміносистеми загальнолінгвістичного характеру на матеріалі англійської, французької, російської й української національних мов.

По-перше, сучасна музична термінологія європейських мов – це велика, відносно стійка і

закріплена традицією лексико-семантична підсистема, що входить у загальну термінологічну систему національних мов науки. Музична терміносистема всіх чотирьох зіставляваних мов перебуває в стані постійного руху і поступового вдосконалювання. Вона є відкритою динамічною системою, що постійно розвивається, поповнюючись новими термінами, які позначають реалії сучасного музичного життя. Ця система має складну ієрархічну будову. У міру розвитку музичного мистецтва виникають і розвиваються нові напрями в сучасній музиці і музичних стилях, створюються нові або поновлюються наявні музичні інструменти, які використовують електричну енергію для виконання музики, що викликає потребу в створенні нових номінативних одиниць, наприклад: англ. *electronic music* – франц. *musique électronique* – рос. *электронная музыка* – укр. *електронна музика* (‘музика, що виникає і реалізується за допомогою електронно-акустичної апаратури’); англ. *avant-gardism* – франц. *avant-gardisme* – рос. / укр. *авангардизм* (‘назва, що присвоюється з 1910-х рр. різним течіям у музичному мистецтві’); англ. *cool jazz* – франц. *jazz cool* – рос. / укр. *кул джаз* (‘стиль сучасного джазу з кінця 40-х років, що став поширеним переважно серед білих музикантів’); англ. / франц. *rock and roll* – рос. *рок-н-ролл* – укр. *рок-н-рол* (‘стиль джазової музики, що виник у США на початку 50-х рр. XX ст.; північноамериканський танець’); англ. / франц. *funky* – рос. *фанки* – укр. *фанкі* (‘виконавський стиль сучасного джазу, заснований музикантами наприкінці 50-х рр. XX в.’); англ. *electronic rock* – франц. *rock électronique* – рос. *электронный рок* – укр. *електронний рок* (‘напрямок в рок-музиці, що широко використовує електронні синтезатори і який завоював популярність у 1970-х рр.’); англ. *aetherophone*, *termenvox* – франц. *Théréminovox* – рос. / укр. *терменвокс* (‘електромузичний одноголосний інструмент, винайдений у 1920р. інженером Львом Сергійовичем Терменом’); англ. *electric guitar* – франц. *guitar électrique* – рос. *электрогитара* – укр. *електрогітара* (‘електрична шестиструнна гітара без корпусу або деки’); англ. *electric organ* – франц. *organe électrique* – рос. *электроорган* – укр. *електроорган* (‘електричний музичний інструмент з двома мануалами і клавіатурою

для ніг'); англ. *sequencer* – франц. *séquenceur* – рос. / укр. *секвенсор* ('електронний прилад, що дає змогу програмувати автоматичне відтворення фрагментів музичних творів') та ін.

Розвиток музичної терміносистеми вищезгаданих європейських мов знаходить своє відображення й у тому, що ряд наявних музичних термінів згодом переходить у розряд пасивних, тобто у розряд історизмів та архаїзмів. Установити межі музичної термінології й назвати навіть приблизну кількість музичних термінів у національних мовах науки дуже важко, тому що створення і функціонування термінів музики являє собою живий процес. Уже давно сприймаються як історизми такі музичні терміни: англ. *hydraulis*, *hydraulic organ* – франц. *orgue hydraulique* – рос. *гидравлос* – укр. *гідравлос* ('стародавній музичний інструмент, винайдений у III ст. до н.е. в Олександрії'); англ. / франц. *aulos* – рос. / укр. *авлос* ('давньогрецький духовий музичний інструмент'); англ. *kithara*, *cithara* – франц. *cithare* – рос. *китара*, *кифара* – укр. *кітара*, *кіфара* ('давньогрецький щипковий музичний інструмент'); англ. / франц. *lyre* – рос. *ліра* – укр. *ліра* ('давньогрецький струнно-щипковий інструмент'); англ. / франц. *tibia* – рос. *тибия* – укр. *тибія* ('давньоримський музичний інструмент типу флейти'); англ. *Aeolian harp* – франц. *harpe éolienne* – рос. *эолова арфа* – укр. *еолова арфа* ('стародавній музичний інструмент'); англ. *Mixolydian mode* – франц. *mode mixolydien* – рос. *миксолидийський лад* – укр. *міксолідійський лад* ('давньогрецький натуральний лад'); англ. *Aeolian mode* – франц. *mode éolien* – рос. *эолийський лад* – укр. *еолійський лад* ('давньогрецький натуральний лад'); англ. *hypophrygian mode* – франц. *mode hypophrygien* – рос. *гипофригийський лад* – укр. *гіпофрігійський лад* ('давньогрецький натуральний ряд'); англ. *Minnesinger* – франц. *Minnesanger* – рос. *миннезингер* – укр. *мінезингер* ('німецький середньовічний поет-співак, автор-виконавець творів лицарської лірики XII–XIII вв., так званого мінезангу'); англ. *minstrel* – франц. *ménestrel* – рос. / укр. *менестрель* ('мандрівний співак-музикант в Англії й Франції в середні віки'); англ. / франц. *branle* – рос. / укр. *бранль* ('старовинний французький танець XV століття'); англ. *bergamasca* – франц. *bergamasque* – рос. / укр.

бергамаска ('італійська танцювальна пісня XVI–XVII ст., що виникла в м. Бергамо'); англ. / франц. *Singspiel* – рос. *зингшпіль* – укр. *зингшпіль* ('німецька комічна опера, поширена в Німеччині й Австрії в XVII ст.');

англ. *allemanda* – франц. *allemande* – рос. *аллеманда* – укр. *алеманда* ('старовинний німецький танець XVII–XVIII ст.');

англ. / франц. *anenaiki* – рос. / укр. *аненайка* ('древня мелодійна формула церковного співу') і т.ін.

Ряд музичних термінів перейшов у розряд архаїзмів, тобто застарілих для певної епохи мовних елементів, що вийшли з ужитку і замінені іншими.

По-друге, музична термінологія англійської, французької, російської та української мов має яскраво виражений інтернаціональний характер, оскільки в її складі поряд із питомими термінами дуже широко представлені терміни-запозичення з латинської, грецької, італійської, іспанської та німецької мов, наприклад: англ. *Requiem* – франц. *Requiem* – рос. *реквием* – укр. *реквієм* < від лат. *requies* – спокій; англ. *rhapsody* – франц. *rhapsodie* – рос. *рапсодия* – укр. *рапсодія* < від грец. *rhapsodia* – пісня рапсода; англ. / франц. *trombone* – рос. / укр. *тромбон* < від італ. *trombone* – велика труба; англ. / франц. *fioritura* – рос. *фиоритура* – укр. *фіоритура* < від італ. *fioritura* – квітування; англ. / франц. *quadrille* – рос. *кадриль* – укр. *кадріль* < від ісп. *quadrilla* – група з чотирьох осіб; англ. *passacaglia* – франц. *passacaille* – рос. *пассакалья* – укр. *пасакалья* < від ісп. *pasar* – проходити і *calle* – вулиця; англ. / франц. *waldhorn* – рос. / укр. *вальдгорн* < від нім. *Waldhorn* – лісовий ріг; англ. *choir-master* – рос. / укр. *хормейстер* < від нім. *Chormeister* – хормейстер і т.ін.

Крім того, у музичній терміносистемі англійської, російської та української мов широко поширені терміни-запозичення із французької мови, наприклад: англ. *polonaise* – рос. / укр. *полонез* < від франц. *polonaise* – польський; англ. *nocturne* – рос. / укр. *ноктюрн* < від франц. *nocturne* – нічний; англ. *suite* – рос. *сюита* – укр. *сюїта* < від франц. *suite* – ряд, послідовність; англ. *march* – рос. *марш* – укр. *марш* < від франц. *marche* – ходьба, рух і т.ін.

На сучасному етапі розвитку світового лінгвістичного простору англійська мова, яка отримала найбільше поширення, має доволі сильний вплив на музичну термінологію французької, російської та

української мов. Унаслідок цього англіцизми широко представлені в музичній термінології цих мов: франц. *hard rock* – рос. / укр. *хард-рок* < від англ. *hard rock* – тяжкий рок; франц. *ragtime* – рос. *рэйтйм* – укр. *регтайм* < від англ. *rag time* – розірваний ритм; франц. *boogie-woogie* – рос. / укр. *буги-вуги* < від англ. *boogie-woogi* – буги-вуги (стиль джазу); танець; франц. *banjo* – рос. / укр. *банджо* < від англ. *banjo* – банджо (народний інструмент американських негрів) і т.ін.

По-третє, музична терміносистема англійської, французької, російської й української мов має досить тісні зв'язки з терміносистемами інших видів мистецтва – хореографією, літературознавством, живописом та архітектурою, що підтверджується наявністю досить великої кількості термінів, які функціонують одночасно в двох або трьох термінологіях мистецтва і мають однакові або дуже близькі значення.

Дослідження свідчить, що терміносистеми музикознавства і хореографії мають у своєму складі такі спільні терміни: англ. / франц. *adagio* – рос. *адажио* – укр. *адажіо* ('1. повільний темп в музиці; 2. музична п'єса або її частина, що виконується темпі; 3. у балеті – повільний сольний або дуєтний танець'); англ. / франц. *allegro* – рос. *аллегро* – укр. *алегро* ('1. у музиці – веселий, радісний, жвавий темп; 2. у балеті – швидка частина па-де-де, па-де-труа і т.ін. '); англ. *libretto* – франц. *livret* – рос. *либретто* – укр. *лібрето* ('1. словесний текст музично-драматичного твору: опери, оперети, балету тощо; 2. короткий виклад п'єси, балету, драми, кінофільму, як правило, із зазначенням виконавців головних ролей'); англ. *exercise* – франц. *exercice* – рос. *экзерсис* – укр. *екзерсис* ('система тренувальних вправ у музиці або танці'); англ. / франц. *gavotte* – рос. / укр. *гавот* ('старовинний французький народний танець у помірному темпі'); англ. *waltz* – франц. *valse* – рос. / укр. *вальс* ('один з найпопулярніших у 19-20 ст. парних бальних танців тридольного розміру'); англ. / франц. *polka* – рос. / укр. *полька* ('1. чеський народний і бальний танець, характерний швидким рухом із стрибками; 2. музика до такого танцю'); англ. / франц. *polonaise* – рос. / укр. *полонез* ('1. урочистий бальний танець, який походить від польського народного танцю; 2. музичний твір у ритмі цього танцю'); англ. / франц. *contredanse* – рос. /

укр. *контрданс* ('народний англійський танець') і т.ін.

Спостереження показують, що системи музикознавства і літературознавства вищезгаданих мов європейського ареалу містять у собі такі міжгалузеві терміни: англ. *classicism* – франц. *classicisme* – рос. *классицизм* – укр. *класицизм* ('напрямок у європейській культурі 17 – поч. 19 ст., пов'язаний із Просвітництвом і його ідеями раціоналізму, гармонії, порядку і розумної закономірності'); англ. *romanticism* – франц. *romantisme* – рос. / укр. *романтизм* ('ідейний і художній напрямок у європейській і американській культурі кінця XVIII – першої половини XIX ст., що висунув на перший план надзвичайну особистість з її піднесеними ідеалами і пристрастями'); англ. *verism* – франц. *véritisme* – рос. / укр. *веризм* ('реалістичний напрямок в італійській музиці, літературі й образотворчому мистецтві кінця XIX – початку XX ст., якому властиві риси критичного реалізму й натуралізму'); англ. *theme* – франц. *thème* – рос. / укр. *тема* (1. 'у музиці – музична побудова, що виражає основну думку твору або його частин і звичайно служить предметом подальшого розвитку; 2. у літературі – основна філософська, соціальна, етична або інша проблема епічного або драматичного твору, реалізована через зображення й ідейну інтерпретацію певних життєвих подій і явищ'); англ. *plot* – франц. *sujet* – рос. / укр. *сюжет* (1. 'у мистецтві – певна подія або ситуація, зображені в творі; 2. у літературі – низка зв'язаних між собою подій, покладених у основу епічних, драматичних, іноді ліричних творів'); англ. *leitmotif* – франц. *leitmotiv* – рос. / укр. *лейтмотив* (1. 'у музиці – мотив, тема, що повторюється протягом усього музичного твору; 2. у літературі – головна думка, що пронизує весь літературний твір і підкреслює головну ідею'); англ. / франц. *ode* – рос. / укр. *ода* ('урочистий музичний або літературний твір'); англ. *ballad* – франц. *ballade* – рос. *баллада* – укр. *балада* (1. 'у музиці – вокальний або інструментальний твір оповідального характеру; 2. у літературі – віршований лірико-епічний твір переважно легендарного або історичного змісту'); англ. / франц. *romance* – рос. / укр. *романс* ('музично-поетичний твір для голосу з інструментальним супроводом'); англ. / франц. *madrigal* – рос. / укр. *мадригал* ('світський музично-поетичний пісенний жанр епохи Відродження'); англ. *rhapsody* – франц. *rhapsodie*

– рос. *рапсодия* – укр. *рапсодія* (1. ‘у музиці – пісня мандрівного професійного співака-рапсода у Стародавній Греції; 2. у літературі – уривок епічної поеми про богів і героїв, що виконується рапсодом’) і т.ін.

Терміносистеми музики і живопису сучасних англійської, французької, російської й української мов, як свідчить аналіз, мають у своєму складі такі спільні терміни: англ. / франц. *composition* – рос. *композиция* – укр. *композиція* (‘будова, внутрішня структура твору мистецтва; важливий організуючий елемент художньої форми, що надає твору єдність і завершеність’); англ. / франц. *maestro* – рос. *маэстро* – укр. *маестро* (‘почесна назва видатних діячів у різних сферах культури – композиторів, диригентів, живописців і т.ін.’); англ. *tone* – франц. *ton* – рос. / укр. *тон* – (1. ‘у музиці – звук, який має визначену висоту; музичний звук; 2. у живописі – одна з основних характеристик кольору, що визначає його відтінок’); англ. / франц. *album* – рос. / укр. *альбом* (1. ‘єдина назва для декількох музичних творів, записаних на грамплатівку, магнітофонну касету, компакт-диск; 2. зібрання малюнків, репродукцій і т.ін., переплетених разом або зібраних в одну папку’); англ. / франц. *miniature* – рос. *миниатюра* – укр. *мініатюра* (1. ‘невелика, довершена за формою музична п’єса; 2. твір образотворчого мистецтва, який є невеликим за розміром і відрізняється витонченою технікою виконання’); англ. *etude* – франц. *étude* – рос. *этюд* – укр. *етюд* (1. ‘у музиці – іструментальна п’єса, основана на застосуванні певного технічного прийому гри й призначена для вдосконалення майстерності виконавця; 2. в образотворчому мистецтві – твір допоміжного характеру, виконаний з натури з метою її вивчення’); англ. *picture* – франц. *tableau* – рос. / укр. *картина* – (1. ‘у музиці – закінчена частина акту в опері, балеті й т.ін.; 2. у живописі – завершений живописний твір із самостійним художнім значенням; один з найбільш типових видів станкового мистецтва’); англ. / франц. *arabesque* – рос. / укр. *арабеска* (1. ‘музична п’єса витонченого характеру з візерунчастою фактурою, звивистим, орнаментованим мелодійним малюнком’; 2. в образотворчому мистецтві – складний переплетений орнамент’); англ. / франц. *baroque* – рос. *барокко* – укр. *бароко* (‘стиль у європейській і американській музиці,

літературі, живописі й архітектурі кінця XVI – початку XVIII ст., що характеризується грандіозністю, декоративною пишністю, урочистістю й схильністю до вражаючих ефектів’); англ. *neoclassicism* – франц. *néoclassicisme* – рос. *неоклассицизм* – укр. *неокласицизм* (‘загальна назва ряду художніх течій другої половини XIX–XX ст., що зверталися до традицій Античності, Відродження і класицизму’) і т.ін.

Термінологічні системи музики й архітектури вищезгаданих чотирьох національних мов, як показує проведене дослідження, містять у собі такі терміни: англ. *harmony* – франц. *harmonie* – рос. *гармония* – укр. *гармонія* (1. ‘один з найбільш важливих засобів музичної виразності, оснований на закономірному об’єднанні тонів у співзвуччя й на зв’язку співзвуч у їхньому послідовному русі; 2. один з розділів теорії музики, у якому викладені принципи побудови й співвідношення акордів у музичній творчості; 3. в архітектурі – співмірність окремих частин або елементів будови, спорудження, з’єднання їх у єдине органічне ціле’); англ. / франц. *ensemble* – рос. / укр. *ансамбль* (‘1. спільне виконання музичного твору декількома учасниками; 2. музичний твір для невеликого складу виконавців-інструменталістів або вокалістів; 3. група артистів, що виступає як єдиний художній колектив; 4. в архітектурі – гармонійна єдність просторової композиції, що включає будинки, спорудження, зелені насадження, іноді разом із творами монументального мистецтва’); англ. / франц. *cappella* – рос. *капелла* – укр. *капела* (1. ‘у католицькій архітектурі – невелике окреме спорудження або приміщення в самому храмі для молитов однієї знатної родини; 2. колектив співаків або виконавців-інструменталістів або ансамбль співаків і виконавців на музичних інструментах’); англ. / франц. *cascade* – рос. / укр. *каскад* (1. ‘у садово-парковій архітектурі – природний або штучний водоспад, що падає уступами; 2. в опереті – швидкий танець, що супроводжується співом’); англ. / франц. *passage* – рос. *пассаж* – укр. *пасаж* (1. ‘крита галерея з низкою магазинів, розташованих по обидва боки проходу; 2. у музиці – послідовність тонів у швидкому темпі, найчастіше складна для виконавців’); англ. *choir* – франц. *choeur* – рос. / укр. *хор* (1. ‘співацький колектив, що виконує вокальну музику; 2. музичний твір,

призначений для хорового виконання; 3. в архітектурі – місце для півчих у християнських храмах') і т.ін.

Крім зв'язків із терміносистемами інших видів мистецтва – хореографією, літературою, живописом і архітектурою – музична терміносистема аналізованих мов має тісні й безпосередні зв'язки з гуманітарною наукою – лінгвістикою, з природничою наукою – фізикою і технічною дисципліною – машинознавством.

У терміносистемах музики і лінгвістики європейських мов, як свідчать спостереження за мовним матеріалом, функціонують такі терміни міжсистемного характеру: англ. *sound* – франц. *son* – рос. / укр. *звук* (1. 'найменший структурний елемент музики; 2. найкоротша, неподільна звукова одиниця, вимовлена за одну артикуляцію'); англ. / франц. *phrase* – рос. / укр. *фраза* (1. 'у музиці: а) будь-яка невелика й відносно закінчена частина музичної теми; б) побудова, середнє між мотивом і реченням; 2. у лінгвістиці: а) найменша самостійна одиниця мовлення, що виступає як одиниця спілкування; б) найбільша фонетична одиниця, закінчене за змістом висловлювання, об'єднане особливою інтонацією й відділене паузою від інших таких самих одиниць'); англ. *tone* – франц. *ton* – рос. / укр. *тон* (у музиці: 1. звук, який має визначену висоту; музичний звук; 2. міра для визначення величини інтервалу, інакше – цілий тон; 3. ступінь ладу; 4. тон акорду; у лінгвістиці: підвищення й зниження голосу'); англ. / франц. *articulation* – рос. *артикуляция* – укр. *артикуляція* (1. 'у музиці: спосіб виконання послідовного ряду звуків на музичному інструменті або голосом; 2. у лінгвістиці: робота органів мовлення, необхідна для проголошення звуків'); англ. / франц. *intonation* – рос. *интонация* – укр. *інтонація* ('у музиці: 1. мелодійний зворот, найменша частина мелодії, що має виразне значення; 2. відтворення музичного звука або інтервалу з тією або іншою точністю відносно звучання; у лінгвістиці: ритміко-мелодійна сторона мовлення, що служить у реченні засобом вираження синтаксичних значень та емоційно-експресивного забарвлення'); англ. *prosody* – франц. *prosodie* – рос. *просодия* – укр. *просодія* ('у музиці: точна відповідність музичних наголосів текстовим у церковному співі; у лінгвістиці: загальна назва таких ритміко-інтонаційних сторін

мовлення, як висота тону, тривалість, гучність і т.ін.'). англ. / франц. *inversion* – рос. *инверсия* – укр. *інверсія* ('у музиці – видозмінене повторення теми або мотиву із протилежним напрямком інтервалів; у лінгвістиці – розташування членів речення в особливому порядку, що порушує звичайний (прямий) порядок, з метою підсилити виразність мовлення'); англ. *abbreviation* – франц. *abréviation* – рос. *аббревиатура* – укр. *абревіатура* ('в музиці – знаки скорочення й спрощення нотного запису; у лінгвістиці – 1. слово, утворене з назв початкових букв або з початкових звуків слів, що входять у вихідне словосполучення; 2. складноскорочене слово' і т.ін.

Термінологічна система музикознавства має межі, точки дотику і зв'язки з одним із розділів фізики (тобто науки про природу, що вивчає найпростіші й разом з тим найбільш загальні властивості матеріального світу) – акустикою (тобто вченням про звук). До розділів акустики, як відомо, належать електроакустика, архітектурна акустика, атмосферна акустика, геоакустика, гідроакустика, психологічна акустика, фізіологічна акустика, музична акустика. Остання є наукою, що вивчає об'єктивні фізичні закономірності музики. Вона досліджує висоту, гучність, тривалість музичних звуків, явище консонансу і дисонансу, звукові системи, музичні лади, музичний слух, людський голос і музичні інструменти. Іншими словами, музична акустика – це розділ музикознавства і загальної акустики, що опирається на дані, методи і термінологію загальної фізичної акустики. Тому цілком закономірно, що терміносистеми музики і фізики англійської, французької, російської й української мов містять у собі такі спільні терміни, що мають тотожні значення в обох термінологіях: англ. *sound* – франц. *son* – рос. / укр. *звук* ('механічні коливання, що поширюються в пружних середовищах і сприймаються вухом'); англ. *pitch-level* – франц. *hauteur du son* – рос. *высота звука* – укр. *висота звука* ('якість звука, що визначається людиною суб'єктивно і пов'язана в основному з його частотою'); англ. *voice* – франц. *voix* – рос. / укр. *голос* ('сукупність різних за висотою, силою й тембром звуків, що виникають у результаті коливання еластичних голосових зв'язок'); англ. *range* – франц. *registre* – рос. *диапазон* – укр. *діапазон* ('звуковий обсяг співацького

голосу, музичного інструмента'); англ. / франц. *consonance* – рос. / укр. *консонанс* ('злите, узгоджене одночасне звучання різних тонів, один із найважливіших елементів гармонії'); англ. / франц. *dissonance* – рос. *диссонанс* – укр. *дисонанс* ('незлите напружене одночасне звучання різних тонів'); англ. / франц. *timbre* – рос. / укр. *тембр* ('забарвлення звука, властиве голосу або музичному інструменту'); англ. *spectrum of sound* – франц. *spectre sonore* – рос. / укр. *спектр звука* ('розподіл енергії хвиль за частотами коливань'); англ. *chord* – франц. *accord* – рос. *аккорд* – укр. *акорд* ('одночасне сполучення декількох звуків різної висоти, сприйманих слухом як звукова єдність'); англ. *interval* – франц. *intervalle* – рос. *интервал* – укр. *інтервал* ('співвідношення двох звуків за їх висотою, тобто за числом коливань звуків або довжиною їхніх звукових хвиль'); англ. *resonance* – франц. *resonance* – рос. / укр. *резонанс* ('посилення звука в результаті подачі коливань тіла, що звучить, іншому тілу, більшому за обсягом або за площею випромінювання звука') і т.ін.

І, нарешті, терміносистема музики аналізованих європейських мов має певні зв'язки з однією з технічних дисциплін – машинознавством, тобто наукою про машини, що включає теорію машин і механізмів, конструювання й розрахунок на міцність деталей машин, вивчення тертя й зношування в машинах. У терміносистемі музики різних мов досить широко використовуються терміни машинознавства для позначення деталей і вузлів музичних інструментів, наприклад: англ. *spring* – франц. *ressort* – рос. / укр. *пружина* (1. 'у машинознавстві – деталь машини або механізму для поглинання, накопичування й віддачі механічної енергії при своєму деформуванні; 2. у музиці – деталь смичкових і деяких щипкових музичних інструментів, що підсилює опір деки й рівномірно розподіляє звукові коливання'); англ. *button* – франц. *bouton* – рос. *клапан* – укр. *хлипак* (1. 'у машинознавстві – деталь або пристрій для керування витратою газу або рідини зміною площі прохідного перетину; 2. у музиці – деталь механізму духових і пневматичних музичних інструментів, призначена для зміни висоти звука шляхом відкривання і закривання отворів у корпусі інструмента для зміни довжини каналу'); англ. *pipe* –

франц. *tuyau* – рос. / укр. *труба* (1. 'у машинознавстві – порожній виріб переважно кільцевого перетину й відносно великої довжини; 2. у музиці – основний конструктивний елемент органа'); англ. *side* – франц. *éclisse* – рос. *обечайка* – укр. *обичайка* (1. 'у машинознавстві – конічний чи циліндричний барабан без днища з листового матеріалу; 2. у музиці – бічна частина корпусу струнних музичних інструментів'); англ. *wing* – франц. *coulisse* – рос. *кулиса* – укр. *куліса* (1. 'у машинознавстві – ланка кулісного механізму, що обертається навколо нерухомої осі й утворює з іншою рухливою ланкою поступальну пару; 2. у музиці – U-подібне коліно в духових музичних інструментах, висуванням якого змінюється довжина каналу й регулюється видобування звуків різної висоти') та ін.

Таким чином, проведене дослідження дало можливість зробити такі узагальнення. По-перше, музична термінологія є великою, відносно стійкою, динамічною, відкритою системою з ієрархічною будовою, яка поступово розвивається і вдосконалюється, поповнюючись новими термінами на позначення реалій сучасного музичного життя. По-друге, музична термінологія англійської, французької, російської та української мов має яскраво виражений інтернаціональний характер, оскільки в її складі поряд із споконвічними термінами дуже широко представлені терміни-запозичення з латинської, грецької, італійської, іспанської та німецької мов. По-третє, терміносистема музики не існує в мовах науки в абсолютній ізоляції, а має межі, точки дотику і безпосередні зв'язки з іншими терміносистемами мистецтва (хореографією, літературою, живописом і архітектурою), з гуманітарною наукою (лінгвістикою), з природничою наукою (фізикою) і технічною дисципліною (машинознавством). Однак ці зв'язки анітрохи не применшують самостійності музичної термінології, а наявність тісних зв'язків і взаємних відношень з термінологіями споріднених, а деколи і віддалених дисциплін – характерна риса сучасного стану мов науки загалом.

Перспективою подальшого дослідження музичної

терміносистеми в зіставному аспекті є встановлення закономірностей системи її спільних і відмінних рис в англійській, французькій, російській та українській мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булик-Верхола С.З. Формування і розвиток

української музичної термінології: Автореф. дис. ... канд. філол. наук.: 10.02.01. / Львів нац. унів. ім. Івана Франка. – Львів, 2003. – 20 с.

2. Юцевич Ю.Є. Музика: Словник-довідник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 352 с.

3. Terminorium Musicae Index Septem Linguis Redactus. – Budapest: Akadémiai Kiado, 1978. – 798 p.

SUMMARY

The article deals with the contrastive investigation of mutual linguistic characteristics of musical terminological system in English, French, Russian and Ukrainian. The bright international character, the openness and dynamism, the direct ties of musical terminological system with other terminologies are established in the article.

ЗМІСТ

Розділ І. Актуальні проблеми синтаксису.....	3
Шульжук К.Ф. Проблема моделювання складного речення	3
Шкарбан Т.М. Часові параметри предикативних одиниць у складних конструкціях з однорідною супідрядністю	9
Давнюк С.В. Особливості використання засобів зв'язку у складних конструкціях з сурядністю і звичайною підрядністю	12
Щербачук Н.П. Функціонування суб'єктних синтаксем у семантично елементарному реченні	16
Шульжук Н.В. Фразеологізовані конструкції у структурі складного речення діалогічного мовлення.....	21
Ричагівська Ю.Є. Стилїстична багатозначність складних безсполучникових конструкцій у поетичному мовленні.....	25
Парфенюк Л.А. Словосполучення як будівельний матеріал для речення в сучасній малій прозі.....	28
Розділ ІІ. Проблеми морфології та історії граматичних форм у слов'янських мовах.....	32
Мединська Н.М. Семантична диференціація прикметникової ознаки.....	32
Мандрик Н.В. Розвиток граматичної думки в Україні XIV–XVII ст	37
Кашуба Н.П. Варіативне керування дієслів родовим та знахідним відмінками в сучасній словацькій мові	41
Розділ ІІІ. Актуальні проблеми лексикології, лексикографії, діалектології, термінознавства.....	46
Вокальчук Г.М., Максимчук В.В. Семантичні особливості авторських лексичних новотворів поетів Рівненщини.....	46
Гаврилюк Н.В. Лексикографічне опрацювання індивідуально-авторських новотворів (на матеріалі інновацій неокласиків).....	50
Тимочко О.Б. Словник авторських новотворів у поезії Грицька Чубая.....	54
Адах Н.А. Прикметникові новотвори у словнику Василя Барки	57
Кірілкова Н.В. Діалектна фразеологія Рівненщини	61
Войцешук Л.А. Афористичні вислови в мові української класичної драматургії.....	63
Совтис Н.М. Польські письменники XVI–XIX ст. з етнічних українських територій і їх роль у збагаченні словникового складу польської мови за рахунок українізмів	66
Степанова О.І. Метафора у сфері сучасної терміносистеми.....	72
Жирик О.А. Модифікація семантичної структури стилістично транспонованих термінологічних одиниць.....	75
Павлова О.І. Музична терміносистема як об'єкт зіставних досліджень.....	81
Розділ ІV. Актуальні проблеми лінгвістики тексту, зіставного мовознавства	89
Деменчук О.В. Методологія лінгвістики чуттєвого сприйняття: гносеологічні передумови експерієнціальної номінації.....	89
Сербіна Т.Г. Модифікація логоепістем у газетних текстах	92
Потапчук С.С. Реалізація якісних ознак моральної чистоти в паремійних одиницях англійської та української мов	96
Чеберяк А.М. Жанрово-стильові особливості відкритого листа.....	101
Розділ V. Проблеми мовної освіти та культури мовлення.....	108
Лещенко Г.П. Основні складові комунікативної методики роботи з текстом.....	108
Свірчук Т.І. Поняття компетентності та компетенції у працях сучасних педагогів та лінгводидактів	115
Крижанська О.М. Шляхи виховання та формування україномовної особистості	122
Антончук О.М. Аналіз дисертаційних досліджень із методики навчання орфографії.....	127

Мельник Л.Л. Мовленнєва компетенція студентів-філологів I курсу в умовах реалізації кредитно-модульної системи навчання	131
Олексієвець Л.С. Особливості використання лексичних одиниць у діловому мовленні.....	135
Кузьмич О.О. До проблеми вивчення складносурядних речень.....	139
Мушировська Н.В. Теоретичні засади формування вмінь сприймати усне і писемне мовлення.....	142
Бобрикова Ю.В. Формування поетичної культури як джерело засвоєння високих форм мовлення старшокласників	147
Вокальчук Є.Л. Актуальні проблеми культури мови в українському спортивному теледискурсі	152
Гетманчук Н.О. Комплексне вивчення прийменника як засіб формування мовно-мовленнєвої особистості студента.....	156
Шевчук Т.Б. Вивчення формально-семантичних відношень між твірною і похідною основами у ВНЗ	165

Наукове видання
Актуальні проблеми сучасної філології.
Мовознавчі студії
Збірник наукових праць
Випуск XVI

Упорядкування та наукове редагування
Степанова О.І.

Технічний редактор
Литвак А.М.

ББК 81   Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Збірник наукових праць Рівненського
А 43   державного гуманітарного університету.
4   Вип. 16. – Рівне: РДГУ, 2008. – 174 с.
УДК
811.161.2

Здано до набору 14.10.2008. Підписано до друку 29.05.2008.

Формат 70х100^{1/16}.

Папір офсетний. Друк на різнографі.

Гарнітура Times New Roman Cyr.

Умовн. друк. арк. 13,4.

Тираж 300 прим. Зам. 57/1.

Видавничі роботи: редакційно-видавничий відділ РДГУ
33000, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.
Адреса редакції: м. Рівне, вул. Остафова, 31; кафедра української мови